

LITERKA

Informační zpravodaj Památníku písemnictví na Moravě

Březen-Duben/2025

Milí čtenáři Literky,

„každý máme autora, k němuž přes vzdálenost času, místa, osudu, námětu i kvality cítíme vnitřní spřízněnost, který byl pro nás kdysi něčím na způsob zjevení.“ Tímto citátem Josefa Škvoreckého začíná úvod k obsáhlé Škvoreckého biografii od Michala Přibáně, která vyšla loni v nakladatelství Host. Citát slouží jako vykročení k osobnímu vyznání autora životopisu a k ozřejmění motivace, proč se do studia Škvoreckého života pustil. Nelze než souhlasit, Škvoreckého literární styl má nepochybně schopnost otevírat dveře do světa velké literatury. Osobně laděný úvod k biografii lze ale vnímat také jako doklad jedinečné čtenářské zkušenosti, který vybízí k tomu, abychom si položili tutéž otázku. Kteří autoři či autorky jsou pro mne ti „osudoví“, působící jako zjevení? A pokud takoví nejsou, kterými dveřmi jsem já osobně vstoupil/a do literatury? Mám-li nabídnout vlastní verzi čtenářských počátků, pak musím uvést, že do poezie mne někdy v patnácti letech uváděl opojný Nezvalův Edison, a to s nemalým přispěním zhudebněné verze od Jana Spáleného. To bylo v polovině devadesátých let, kdy o překot vycházela všelijaká do té doby nedostupná literatura. Bůhví proč, ale v okruhu mých kamarádů se tehdy uchytila móda čist beatniky – takže v próze sehrál obdobnou roli Jack Kerouac. A jak jste na tom Vy? Přijďte o svém čtenářství zapřemýšlet na výstavu Homo legens – Člověk čtoucí. Tam to jde samo!

Inspirativní čtení Vám přeje

Jiří David

VERŠE MĚSÍCE

Václav Hrabě

Tma stéká do kaluží
Na šedivém pijáku nebe
otisky cyklámových růží

Uprostřed ulice lynčují
autogenem zbytky
této noci
kterou jsem prochodil
abych se ujistil že žiji

Možná že právě dnešní ráno
přinese amnestii
všem promlčeným láskám...

3 OTÁZKY PRO LUCII DOLEŽALOVOU

Věnujete se různým tématům, které je Vám nejbližší?

To se často mění, teď zrovna to jsou písaři pozdříví středověku a často podivuhodné poznámky, kterými obohatili své opsy. Ale motivaci čerpám odjakživa spíš ze spolupracovníků než z témat a právě nyní mám na studenty a kolegy veliké štěstí.

Kdy jste se začala zajímat o středověk? Táhl Vás to k němu již v dětství nebo na škole?

To vůbec, mě bavila spousta věcí, třeba matematika. Docela jsem se trápila s výběrem vysoké školy, pořád jsem čekala na nějaké znamení, co mám v životě dělat a to nepřicházelo. Dnes konečně vidím i výhody nevyhraněnosti, jako je například větší flexibilita. To se samozřejmě nevylučuje s tím, že jsem vděčná za to, že mě shoda náhod přivedla ke středověkým studiím, což je (samozřejmě zcela objektivně...) nejlepší obor.

Čemu se plánujete věnovat v budoucnu? Jaká témata byste ráda prozkoumala?

Mám nyní dva související týmové projekty. Jeden se zabývá setrvačností písařů na samém konci středověku, v době rozšiřování knihtisku. Proč dával někdo přednost námaze a pomalosti před rychlostí a efektivitou? Druhý je zaměřen právě na ony poznámky písařů na konci jejich opisů. Ty jsou často hravé, ironické nebo obskurní. Právě o nich připravujeme výstavu v pražské Národní knihovně na příští jaro. Dál uvidím – v rámci studia rukopisů je ještě spousta nevyřešených záhad.

Prof. Lucie Doležalová se zabývá latinskou medievistikou na Univerzitě Karlově v Praze. Zkoumá různé aspekty rukopisné kultury, např. biblickou mnemotechniku, umění paměti nebo středověkou grafomanií.

PRAŽSKÝ ARCIBISKUP Z RAJHRADU

Na konci dubna si připomínáme 350. výročí úmrtí Matouše Ferdinanda Sobka z Bílenberka, rajhradského rodáka, benediktinského mnicha, opata a posléze pražského arcibiskupa. Narodil se 19. září 1618 v Rajhradě, jeho otcem byl zaměstnanec benediktinského kláštera – vrchnostenský správce Václav Sobek. Od chlapeckých let navštěvoval rajhradskou klášterní školu, kde se mu věnoval probošt Kornelius Kavka, jehož přičiněním pokračoval Matouš Ferdinand ve studiích na gymnáziu v Broumově, tedy v tehdejšímu centru benediktinského řádu v českých zemích. Zde vstoupil

do noviciátu a roku 1638 složil věčné sliby. Vzdělání završil studiem filozofie a teologie na olomoucké jezuitské koleji, v Olomouci také přijal kněžské svěcení. Od čtyřicátých let začal stoupat v hierarchii benediktinského řádu. Stal se nejprve broumovským i rajhradským převorem, poté přišel roku 1649 do Prahy, čerstvě osvobozené od švédského obléhání. Zde přijal hodnost opata benediktinské komunity u sv. Mikuláše na Starém Městě pražském, která sem přišla roku 1635 z Emauz. Kostel sv. Mikuláše měl tehdy ještě podobu gotické baziliky, ke které nechal Sobek přistavět klášterní kvadraturu. Od roku 1652 působil současně jako opat benediktinů od sv. Jana pod Skalou. Také zde byla krátce po jeho příchodu zahájena výstavba nových klášterních budov. Se svatojanským klášterem Sobka spojuje také sepsání životopisu jeho zakladatele – poustevníka sv. Ivana, dílo bylo vydáno tiskem a autor měl příležitost věnovat jeden výtisk císaři Leopoldu I. při jeho pražské korunovaci. V téže době získal šlechtický predikát „z Bílenberka“. Když byla roku 1664 založena Královéhradecká diecéze, ocitnul se Matouš Ferdinand díky svým organizačním schopnostem mezi kandidáty na nově zřízený biskupský stolec. V Hradci Králové však dlouho nepobyl – roku 1667 zemřel pražský arcibiskup Arnošt Vojtěch Harrach a Matouš Ferdinand se stal jeho nástupcem. Jako arcibiskupovi se mu dařilo pokračovat v konsolidaci českých diecézí, ze zakladatelských aktivit zmiňme alespoň založení vydavatelského podniku Dědictví svatováclavské, které mělo české země zásobovat katolickou literaturou a vytlačit tak přetrvávající užívání literatury reformační. Matouš Ferdinand Sobek z Bílenberka zemřel 30. dubna 1675, pohřben je v kostele sv. Vojtěcha v Broumově.

(jd)

Přednášky a akce k výstavě

HOMO LEGENS Člověk čtoucí

29. 4. 16:30

Lucie Doležalová / Ústav řeckých a latinských studií FF UK

Čtenář mezi rukopisem a tiskem na konci středověku

27. 5. 16:30

Martin Drozda / Moravská zemská knihovna v Brně

Dřevořezy v kramářských tiscích

28. 6. 14:00

Workshop (nutná rezervace)

Středověká iluminace na pergamenové záložce

Památník písemnictví na Moravě
Klášter 1, Rajhrad
www.muzeumbrennska.cz
f @

jihočeský kraj

KAŠPÁREK A NEPOSEDNÁ PÍSMENKA

V Kašpárkově herně se na čas zabydlela písmenka. V rámci probíhající výstavy Homo legens – Člověk čtoucí na děti čeká spousta zábavných a interaktivních úkolů. Všechny úkoly jsou zaměřeny na čtenářskou a předčtenářskou gramotnost. V relaxačním čtenářském koutku si mohou děti nerušeně prohlédnout a přečíst knihy různých žánrů, také na ně čeká malá redakční pracovna pro začínajícího spisovatele. A co si zde mohou vyzkoušet? Například na psacím stroji opsat kratší text nebo si vytvořit i vlastní. Na

magnetické tabuli čekají malé návštěvníky neposedná písmenka na seřazení a doplnění lidových rčení slovem nebo obrázkem. Hlavním úkolem bude pomoci zatoulaným písmenkům vrátit se do Kašpárkovy pohádky, aby ji mohl opět číst dětem. Nejdůležitější ovšem zůstává, aby si to všichni, nejen děti, ale i dospělí, v herně užili. Herna je zpřístupněna nejen v rámci edukačních programů, ale i pro návštěvníky v otevírací době muzea.

(IŽ)

ZNÁTE RETRO-USE?

Již poněkolkáté vedly kroky našich kurátorů do brněnského externího skladu retro věcí (do roku 1989) pod záštitou projektu Retro-Use, který má v podnázvu „Staré věci nepatří do popelnice“. A proč právě tam? Rádi jsme odevzdali k dalšímu využití několik ba-

nánových krabic časopisů a knih, které do našich sbírkových fondů nezapadají, ale mohly by ještě někomu udělat radost nebo doplnit muzejní sbírky. Dalším důvodem naší návštěvy bývá obohatit výstavy o dobové předměty, jež zpříjemní výstavní prostory nebo doplní samotnou výstavu o muzejní kousky. Naposledy se nám podařilo vybrat na výstavu Svítí hvězda zářivá předměty s vánoční tematikou - dekorace, ubrusy, formy na vánočky, formičky, mlýnky, hmoždíře aj., za což jsme velice vděční a děkujeme. Projekt tak prodlužuje již nepotřebným věcem životnost a obohacuje kulturní instituce i jednotlivce. Více o projektu se dozvíte na www.retro-use.cz, třeba přispějete a stanete se také dárci. (mš)

HOMO LEGENS - ČLOVĚK ČTOUCÍ

Výstava s podtitulem „Knihy a jejich čtenáři v proměnách staletí“ nabízí pohled na proměny čtenářství od středověku po současnost a přibližuje jeho vliv na dějiny knižní kultury. Exponáty ze sbírkových knižních fondů Muzea Brněnska a knihovny Benediktinského opatství Rajhrad dopl-

ňují rukopisy a tisky z Moravské zemské knihovny v Brně, které odrážejí posun od výjimečnosti knih přes jejich postupné přibývání až k novodobé záplavě knižní produkce. Vybrané knihy reprezentují dobově typickou podobu knižních forem a vypovídají o způsobu, jakým byly čteny či o svých čtenářích. Výstava dokumentuje, jak se předpokládaný způsob a účel používání knih odrazil v proměnách jejich materiálu, velikosti či výzdoby a čím v novější době přispěly pohledy moderní typografie a knižní grafiky. Návštěvníci mohou sledovat také stopy, které v průběhu staletí zanechaly v knihách generace čtenářů, ať už se jedná o marginální poznámky, kresbičky, památeční předměty či sušené květiny. Výstavu doplňuje cyklus přednášek z oblasti dějin čtení a knižní kultury. Pro děti je připravena tematická herna, ve které se návštěvníci mohou dotknout tématu čtenářství prostřednictvím hravých úkolů. Výstava potrvá do 19. října 2025.

(ap)

Když si máme představit středověký rukopis, většinou se v hlavě vybaví nádherně iluminovaná strana, úhledné písmo a třpyt zlata. Výzdoba středověkých rukopisů nesloužila ale pouze pro potěšení oka, měla i praktickou funkci. Usnadňovala členění textu a orientaci na stránce. Proto ji nalézáme zejména v liturgických rukopisech a jiných knihách určených pro časté nebo hlasité čtení, kde se klade důraz na přehlednost a rychlost vyhledávání konkrétní pasáže. Jaký je tedy klíč k rozšířování středověkého rukopisu? Kniha nebo její významná část

většinou začíná iluminovanou iniciálou, často ve stejných typech knih se stejnými motivy. Příkladem může být žaltář začínající iniciálou B, která obvykle zobrazuje krále Davida, jemuž je přisuzováno autorství většiny žalmů, hrajícího na harfu. Na stránce dále nalezneme i jiná barevná písmena, střídající se v červené a modré barvě. Tyto se nazývají lombardské kapitály a obvykle vyznačují začátek věty nebo verše. Některé z nich jsou výrazně větší a doplněné o perokresbové ornamenty, zvané fleuronée, v kontrastní barvě, tedy pro modré písmeno červené ornamenty a opačně. Tyto označují začátek kapitoly. Dále můžeme nalézt červeně psaný segment textu zvaný rubrika, který plní funkci nadpisu a není přímou součástí textu, i když je často plynule zapsán do řádku spolu s hlavním černým textem. Verše pro zpěv bývají doprovázené notací a mohutnými černými písmeny zvanými kadely, které jsou také zdobené pomocí fleuronée. Spodní okraj stránky bývá většinou širší, aby se text nepoškodil listováním. Toto prázdné místo svádí k jeho zaplnění bordurami, tedy malbami obklopujícími text. Obsahem bordur můžou být rostlinné a figurální motivy, lovecké scény, ale i tzv. drolerie, které zobrazují komické bizarní situace nebo fantaskní zvířata. Z rostlinných motivů se nejčastěji opakuje akantový list, populární v umění již od antických dob. V českém prostředí se objevuje také vinná réva, růže, brečťan, lipový a dubový list, jahodník apod. Příště, až uvidíte středověký rukopis, zkuste si těchto detailů všimnout a zjistíte, že se vám na stránce orientuje mnohem snáz.

(js)

Muzeum Brněnska
Památník písemnictví
na Moravě

jiho**moravský** kraj

Literka,
Informační zpravodaj Památníku písemnictví na Moravě
Klášteř 1, 664 61 Rajhrad, e-mail: literka@mbrn.cz
Odpovědný redaktor: Jiří David
Texty: Jiří David, Andrea Procházková, Lenka Žaliová
Miroslava Šudomová, Jana Srnková
Vychází jedenáctkrát ročně, č. 3-4, ročník 19
Muzeum Brněnska, příspěvková organizace, IČ: 00089257